

ענינים

אב
תש"פ

בעניני אורח חיים (ד)

19

א. ברכת ראית מלך כשאנינו מכירו

ב. זר בנשיאות כפים במכון שלא לשם מצוה

ג. פתיחה בלא חתימה בברכות שמונה עשרה

ד. איסור אכילה קודם מצוה כשהוא אנוס לפי שעה על עשייתה

בענין ברכה על מצוה קודם שנתחייב בה - הוספה לעיונים בעניני אורח חיים (א)

א. ברכת ראית מלך כשאנינו מכירו

ראיתי מובא שמרן הגר"ח קניבסקי שליט"א נשאל במי שרואה כמה אנשים ויודע שאחד מהם מלך אבל הוא אינו מכיר מי הוא המלך אם יכול לברך ברכת ברוך שחלק מכבודו וכו', והשיב שאינו מברך, והיינו משום דזה לא חשיב ראיה, דראיה כזו שאינו מכיר מי הוא המלך לא חשיב ראית מלך לברך עליה. [ועי' משי"נ בזה בעיונים בעניני חנוכה (גליון 8) עיון א', לענין ברכת הראיה בנר חנוכה המעורב בנרות חול].

ויש לעיין בזה דהנה במ"ב ס"י רכ"ד ס"ק י"א כתב דמשמע בגמ' דאפי' סומא מברך כשיודע שהמלך עובר, וכ"כ הבאר היטב ס"ק ה' דאפי' סומא מברך. ולפ"ז היה נראה פשוט דאף אם אינו מכיר מי הוא המלך שפיר מברך כיון דיודע שהמלך נמצא כאן, ולא גרע זה מסומא דמברך אפי' שאינו רואה את המלך כלל, וה"נ כיון דיודע שהמלך בין האנשים שפיר מברך אף שאינו מכיר מי הוא המלך.

והנה המ"ב כתב דכן משמע בגמ' דסומא נמי מברך. וכוונתו להא דאיתא בברכות דנ"ח א' ברב ששת שהיה סגי נהור ומ"מ כשעבר שם המלך פתח רב ששת ובירך, ומבואר דאפי' סומא שאינו רואה את המלך [וכמו דא"ל ההוא צדוקי, למאן דלא חזית ליה קא מברכת], מ"מ כיון שיודע שהמלך עובר שם מברך.

ונראה לדון בזה דלאו כללא הוא, ולא בכל אופן סומא מברך על הידיעה לבד שהמלך עובר לפניו, דהנה בגמ' שם איתא דהו קאזלי כולי עלמא לקבולי אפי' מלכא וקם ואזל בהדיהו רב ששת, אשכחיה ההוא צדוקי אמר ליה חצבי לנהרא כגני לייא, [הכדים השלמים הולכים לנהר לשאוב מים, השבורים להיכן, כלומר למה הולכים, ואף אתה שאתה סומא ולא תראהו להיכן תלך, רש"י], א"ל תא חזי דידענא טפי מינך, חלף גונדא [כת, רש"י] קמיינתא כי קא אוושא א"ל ההוא צדוקי אתא מלכא, א"ל רב ששת לא קאתי, חלף גונדא תניינא כי קא אוושא א"ל ההוא צדוקי השתא קא אתי מלכא, א"ל רב ששת לא קאתי מלכא, חליף תליתאי כי קא שתקא א"ל רב ששת ודאי השתא אתי מלכא, א"ל ההוא צדוקי מנא לך הא, א"ל דמלכותא דארעא כמלכותא דרקיעא וכו', כי אתא מלכא פתח רב ששת וקא מברך ליה וכו', ע"כ.

ומבואר דרב ששת הבחין לפי שתיקתם של הכת השלישית שעכשיו עובר המלך, ונראה דדוקא בכה"ג שיוודע להבחין שהמלך עובר כאן אז הוא דיכול לברך, והיינו משום דכשם שמברכים על הראיה כך מברכים על כל אופן שהוא מרגיש במלך, דאפי' דוקא לראותו בעיניו אלא ה"ה אם מרגישו באי מחושיו, ולא שנת ראיה או שמיעה או כל אופן אחר.

ולפ"ז אם אינו מרגיש בעצמו שהמלך לפניו, ורק אמרו לו שהמלך כאן, היה נראה דבזה אינו מברך, דכל הברכה היא דוקא אם מרגיש ומכיר במלך, אלא שאפי' הבחנה בעיניו דוקא ואפשר שיבחין במלך גם בשאר חושים, אבל אם אינו מבחין בעצמו כלל רק מאמין למה שאומרים לו בזה מסתבר דלא יברך. [וקצ"ע בלשון המ"ב שסתם הדבר דסומא מברך ומשמע קצת דבכל גווני מברך, וצ"ע].

והנה בשערי תשובה סק"ב הביא מהברכ"י בשם תשובת מהר"א יצחקי דאם המלך נמצא בספינה קטנה והיא מכוסה שאינו רואה את המלך עצמו אך יודעים בבירור שהמלך שם דיכול לברך, והביא ראיה מההיא דרב ששת, וכתב דדוקא בראית מלך הדין כן כיון שעיקר הברכה היא שחלק מכבודו, וכן משמע שם מעובדא דרב ששת, אבל אין ללמוד מזה לשאר ברכות, שמברך על הראיה ולא על הידיעה, עכ"ד, וכוונתו כמשי"נ דמדבר ששת חזי' דמברכין אף על ראית כבודו ואפי' לראות את המלך עצמו, שהרי רב ששת הבחין רק במה ששתקו והיינו כבוד המלך, וא"כ מבואר כנ"ל דהא דבירך רב ששת היינו משום שהרגיש בשתיקתם, אבל בלא"ה אינו מברך על הידיעה לבד, ולהכי אפי' שייך אלא בברכת מלך דמברכין אף על ראית כבודו^א.

ונמצא לפ"ז דבראית מלך יש ב' אופנים שמברך, או בראית פניו ממש ואז אפי' לראות כבודו^ב, או בראית כבודו אף שלא רואה פניו, ומעתה שפיר י"ל דבמקום שרואה ב' אנשים ואינו מכיר מי הוא המלך אינו מברך [וכמו שאמר מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א], דלא דמי לסומא דמברך אף שאינו רואה כלל, דסומא שמברך היינו כשמבחין מיהת בכבוד המלך, ואז באמת אפי' שיכיר מי הוא המלך, כיון דראית כבודו הוי כראיתו ושפיר מתייחסת הראיה למלך, משא"כ ברואה כמה אנשים ואינו מכיר מי הוא המלך י"ל דאינו מברך דאין כאן שום הבחנה במלך עצמו.

^א אלא דמלשון השערי תשובה משמע קצת דסגי בזה שיוודע שהמלך לפניו אף דאינו מרגיש בכבוד המלך וכהא דספינה קטנה דמשמע דהוא רק ידיעה שהמלך נמצא שם.

^ב ובאמת לפמשי"נ [דמברך על ראית כבוד המלכות] יש מקום לומר דלעולם הברכה היא רק אם רואה את ענין כבוד המלכות, אבל אם רואהו שלא בכבודו אין מברך עליו אף אם יודע ומכיר בו שהוא המלך, וכגון אם נתלבש בבגדי הדייט ומהלך בין ההמון כאחד האדם, י"ל דבזה אינו מברך כיון שאין ניכר כבודו של המלך, ולפ"ז אין נפק"מ בנידון הנ"ל במי שאינו מבחין מי הוא המלך, דממ"נ אם בחילוכו ניכר כבוד המלכות, א"כ אף אם אינו יודע מי הוא המלך מברך כיון שראית הכבוד מתייחס למלך, לולא גרע ממכוסה בספינה], ואם לא ניכר שום כבוד בלא"ה אינו מברך אף במכירו, וצ"ע.

ב. זר בנשיאות כפיס במכוין שלא לשם מצוה

בביאור הלכה סי' קכ"ח תמה על מנהג העולם שנוהגין לברך אחד לחבירו בין שהוא כהן או זר בעת שמלוה אותו בלשון יברכך וגו', והרי זר הנושא את כפיו עובר בעשה, ואע"ג דהוא שלא בשעת התפילה, מ"מ כיון דמדאורייתא יוצא בברכה בעלמא שמברך אפי' שלא בשעת התפילה א"כ ע"ז אמרה תורה אתם ולא זרים.

ובמשנה ברורה סק"ג כתב בשם המגן גבורים דהא דאסור לזר לישא כפיו, זהו רק במתכוין הזר לשם מצוה אבל אי לא מכוין לשם מצות ברכת כהנים פשיטא דאין כאן איסור עשה כלל. וכתב ע"ז המ"ב דכ"ז דוקא למאי דקיי"ל [בסי' ס' סעי' ד'] דמצות צריכות כוונה, אבל אי מצוות אין צריכות כונה אינו מותר אלא דוקא אם מכוין בפירוש שלא לשם מצוה, ועפ"י העיר בביאור הלכה דא"כ יהא ראייה ממנהג העולם דמצות צריכות כוונה, ושוב כתב ליישב ד"ל דכיון דתיקנו רבנן שלא לישא כפיס בלא תפילה הוי כמכוין בפירוש שלא לקיים בזה המצוה דברכת כהנים, ולכן שרי. ומבואר בדברי המ"ב דכשם דלמ"ד מצות צריכות כונה ליכא איסור לזר לישא כפיו אם אינו מכוין לשם מצוה, ה"ה דלמ"ד מצות א"י"צ כונה מותר לזר לישא כפיו אם מכוין בהדיא שלא לשם מצוה.

ויש להעיר בזה דהנה בטו"א ר"ה כ"ח ע"ב הקשה להשיטות דס"ל דאף למ"ד מצוות אין צריכות כונה מ"מ אם כיון בפירוש שלא לשם מצוה אינו יוצא יד"ח, מהא דאיתא בעירובין צ"ה ב' גבי המוצא תפילין בשבת דלמ"ד מצוות צריכות כוונה מותר ללבוש ב' זוגות תפילין ואין בזה משום בל תוסיף כיון דאינו מכוין לשם מצוה, אבל למ"ד מצוות אין צ"כ אסור ללבוש שני זוגות תפילין דהוי בל תוסיף עיי"ש. וקשה הא יכול לכוין להדיא שלא לשם מצוה שבוה אינו עובר בב"ת אף למ"ד מצות א"י"צ כונה. ועיי"ש בטו"א שהוכיח מזה דלמ"ד מצוות א"י"צ כוונה אף מכוין שלא לצאת יוצא יד"ח. וכבר הק' כן בתו' רבינו פרץ בעירובין צ"ה ב' עיי"ש³.

והחזו"א או"ח סוסי"י כ"ט כתב ליישב דדוקא למ"ד מצוות צ"כ אמרי' דמעשה בלא כוונה א"י"ז אלא חצי דבר ולא חשיב מעשה מצוה רק כשעושה לשם מצוה, ולכן ה"ה דאינו עובר בב"ת בלא כוונה, אבל למ"ד מצוות א"י"צ כוונה א"כ מעשה המצוה הוא אף בלא כוונה וכשמכוין שלא לצאת א"י"ז חסרון במעשה המצוה, אלא דין הוא דבעל כרחו לא נפיק, [ונכלשון התו' והרא"ש בסוכה המובא להלן, וכן שמעתי בשם הגר"ש שקופ ז"ל שאמר דאין נותנין לאדם מצוות בעל כרחו], וכיון שא"י"ז חסרון במעשה המצוה אינו מועיל שלא לעבור בבל תוסיף, דאיסור ב"ת הוא שלא להוסיף במעשה המצוה. וכ"כ ליישב בחי' ר' שלמה (היימן) ר"ה סי' א', ובקו"ש ח"ב סל"ג, ועי"ע בחי' ר' ראובן סוכה ס"ט. וכבר כ"כ בשו"ת בית שלמה או"ח סי' ט"ו, עיי"ש שביאר היטב החילוק בזה וז"ל, אבל למ"ד מצוות אין צ"כ אף אי כיון בפי' שלא לצאת דס"ל להקדמונים הנ"ל דא"י"ז יד"ח, הוא מטעם שכתבו התו' והרא"ש שם בסוכה דבע"כ לא נפיק, אבל עכ"פ מצוה היא למ"ד מצוות א"י"צ, וכיון שכן אף בכה"ג עובר על ב"ת עכ"ל⁴.

ולפי"ז יש לדון במה שכתב המ"ב דמותר לזר לישא כפיו אם מכוין בפירוש שלא לשם מצוה, דלפימשי"כ האחרונים דכונה שלא לצאת א"י"ז חסרון במעשה המצוה אלא רק דאינו יוצא יד"ח, [ומה"ט יש בזה איסור בל תוסיף], א"כ לכאוי' ה"ה לענין האיסור לזר לישא כפיו, דהוא ג"כ איסור שלא יעשה הזר את מעשה המצוה כמו הכהן, לא יהני בזה כונה שלא לצאת כיון דא"י"ז חסרון במעשה המצוה. אלא דלפי"ז שוב יש לתמוה על מנהג העולם שהביא הביאה"ל שנוהגין לברך אחד לחבירו בלשון יברכך, וכתב שם לישב דכיון דאינו אומרו בתפילה הוי כמכוין בפירוש שלא לשם מצוה, אבל לפימשי"כ דלא מהני כונה שלא לצאת הדרא קושיא לדוכתא.

ונראה דמשי"כ המגן גבורים דכשאינו מכוין לשם מצוה אינו עובר, זהו אף למ"ד מצות אין צ"כ, ומשום דגבי זר ל"ה כלל מעשה מצוה כשמברך סתם ולא לשם מצוה, וכמו שמצינו לענין בל תוסיף דאף אי מצות אין צ"כ ועובר אף בלא כונה זהו דוקא אם עושה כן בזמן המצוה אבל שלא בזמנה בעי כונה, וכמבואר בגמ' בעירובין שם לענין הישן בשמיני בסוכה דלכו"ע אינו עובר בלא כונה, וזהו משום דשלא בזמנו אי לא מכוין למצוה לא חשיב כלל מעשה מצוה, וא"י"ז הוספה על המצוה, וה"נ זר שנושא כפיו כיון שהוא זר לעולם הוי כשלא בזמנו, ובלא כונה למצוה לאו כלום הוא. וכן משמע במגן גבורים דאינו תלוי בהא דמצות צריכות כוונה עיי"ש. ועי"ע בתשו' כת"ס או"ח סי' י"ד בענין מי שהוא ספק כהן אי מותר לו לישא כפיו עיי"ש.

ג. פתיחה בלא חתימה בברכות שמונה עשרה

בעמק ברכה [עניני תפילה אות ה'] כתב דמי שטעה בתפילת י"ח בחתימת הברכה ואמר החתימה של הברכה הסמוכה לה, כגון שעומד "בחונן הדעת" וטעה בחתימתה ואמר "הרוצה בתשובה", לכאוי' נראה דיצא בזה ברכת חונן הדעת אע"פ שאמר בה רק פתיחה בלא חתימה, דלא גרע זה מתפילת הבינו דיוצא בדיעבד אף שאומר רק הפתיחה של כל ברכה, [ועיי"ש מש"כ לענין אם יוצא ברכת השיבנו בחתימה לחוד].

והנה ידוע הנידון במי שטעה בתפילת שמו"ע ואינו יודע באיזו ברכה הוא עומד, וכגון שמשופק אם סיים "גואל ישראל" או "רופא חולי עמו ישראל", דעת החיי אדם כלל כ"ד סעי' כ"א דאמרי' בזה ספק ברכות להקל ומתחיל מברכה שידוע בודאי שלא אמרה, [דהיינו מ"ברך עלינו"], אמנם בקה"י ברכות סי' י"ז האריך בזה והקשה שהרי על הצד שחיסר ברכה אחת א"כ כל ברכותיו שמכאן ולהבא הם לבטלה ואיך מותר לו להמשיך להתפלל, ולא שייך כאן ספק ברכות להקל שהרי להמשיך ולהתפלל הוא ג"כ ספק ברכה לבטלה, ועיי"ש שמצדד שיחזור על הברכה המסופקת, ובסו"ד הביא שכ"כ האו"ז בהל' מגילה [שע"ד סוף אות א'] דמתחיל מאותה שידוע בודאי שאמר, והיינו שיחזור על המסופקת.

ולכאורה לפי"ד העמק ברכה הנ"ל יש עצה לצאת מהספק ע"י שיחזור לתחילת ברכת רפאנו ויאמרה בלא חתימה ואחריה ימשיך בברכת ברכך עלינו ויחתום בה, דהשתא אף אם עדיין לא אמר ברכת רפאנו אין כאן ספק ברכה לבטלה כיון דיוצא יד"ח ברכת רפאנו בפתיחה לבד וכמשי"כ העמק ברכה דלא גרע מהבינו.

³ והאליה רבה הל' תפילין סוסי"י ל"ד כתב דמה"ח משמע דכשמיני שני זוגות תפילין ומכוין שלא לצאת אלא באחד מהם א"י"ע בב"ת. והק' עליו הא"ר מהמג' בעירובין הנ"ל דא"כ אמאי אינו מכניסם שנים בשבת משום ב"ת, הא יכול לכוין שלא לצאת אלא באחד מהם ויהא זוג השני כתשכ"ט, אע"כ דלעולם עובר בב"ת עיי"ש. אמנם באמת טעמא בעי אמאי לא מהני לענין זה כוונה שלא לצאת כדי שלא לעבור על ב"ת וכמו שהק' הטו"א.

⁴ ועי"ע בשד"ח מערכת המ"ס כלל ס"ח עוד תירוץ בשם האחרונים ז"ל על קושיית הטו"א.

אמנם עיקר משי"כ העמק ברכה דיוצא יד"ח בפתיחה בלא חתימה מדין הבינו, יש להקשות בזה ממה שדנו הראשונים במי שחתם בעשיית מלך אוהב צדקה ומשפט אם הוא לעיכובא, עיי טור סי' קי"ח וביי סי' תקפ"ב, ואי נימא דלעולם הוא יוצא בפתיחה לבד מדין הבינו אי"כ ודאי יצא יד"ח בפתיחת הברכה, [שהרי המתפלל הבינו בעשיית אינו מזכיר כלל החתימה דהמלך המשפט, ואי"כ הי"נ לא תעכב חתימת המלך המשפט, דלא גרע מאילו היה פותח בהשיבה שופטיו וחותרם שובר אויבים ומכניע זדים], ולכאוי מוכח מדברי הראשונים דבמתפלל שמו"ע ברכות אינו יוצא בפתיחה בלא חתימה, ולא אמרי' דלא גרע מהבינו דאומר רק פתיחת כל ברכה.

אלא דצ"ב טעמא דמילתא אמאי באמת אינו יוצא בפתיחה בלא חתימה ומאי גרע מהבינו, ויתכן דתקנת הבינו אינה אלא בנוסח זה שכולל כל הברכות יחד ובה היתה התקנה שיוצא אף בפתיחה בלא חתימה, אבל היכא דאומר איזה ברכות לעצמן בחתימתן שוב אינו יכול לצאת באחרות בלא חתימה מדין הבינו, אלא צריך שיאמר כל השמו"ע ברכות בשלמות, דכך היתה התקנה או כולו מהבינו או כולו בשמו"ע ברכות.

וי"ל עוד באופ"א, דבאמת בברכת הבינו ג"כ אינו יוצא את כל הברכות בלא חתימה, אלא דחתימת שומע תפילה עולה לכל הברכות, דנוסח "שומע תפילה" הוא נוסח המתאים לכל הברכות, משא"כ אם חסר חתימת איזה ברכה וסיים בברכה שלאחריה, בזה אין חתימת הברכה השניה עולה לזו שלפניה, וכגון שפתח בברכת "חונן הדעת" אין חתימת "הרוצה בתשובה" מועילה לברכת חונן הדעת, דאי"ז חתימה מענין הברכה.

והנה לפ"ז עדיין יל"ע איך הדין אם התחיל להתפלל שמו"ע כרגיל, ומאמצע שמו"ע התחיל לומר את כל הברכות הנשארות בנוסח הבינו בפתיחה בלא חתימה וחתם בשומע תפילה, אם בכה"ג יצא יד"ח, ולכאוי הוא תלוי בטעמים הנ"ל, דאי נימא דאין יוצא במקצת שמו"ע ומקצת הבינו הי"נ לא יצא יד"ח, אבל אי נימא דהטעם הוא משום דבעי חתימה, הכא שפיר חתם בשומע תפילה. [ולפ"ז עדיין יש תקנה בנידון הנ"ל במי שמסופק היכן עומד, שיחזור לברכת רפאנו ויאמר משם והלאה בנוסח הבינו, ויחתום שומע תפילה, וכן בהמלך המשפט להנוהגים ספק בדבר, יכולים לחזור לתחילת ברכת השיבה שופטיו ולומר משם והלאה בנוסח הבינו עד שומע תפילה].

שוב ראיתי בצ"ח ברכות דף ל"ב שכתב דאם אמר אפי' ברכה אחת שלמה תו לא מהני שישלים שאר הברכות בנוסח הבינו, וביאר שם הטעם עפ"י הא דא"י בגמ' דשבע תיקנו שמונה לא תיקנו, והיינו דס"ל דא"א להתפלל חלק ברכות שלמות וחלק בתפילת הבינו, אלא או כולו בשמו"ע ברכות שלמות או כולו בנוסח הבינו^ה.

ד. איסור אכילה קודם מצוה כשהוא אנוס לפי שעה על עשייתה

שמעתי להסתפק באיסור אכילה שקודם עשיית מצוה, איך הדין במי שהוא אנוס על עשיית המצוה וכגון שאין לו שופר עכשיו אבל יודע הוא שבעוד כמה שעות יבוא השופר אליו, האם אסור לו עכשיו לאכול כיון שהגיע זמן המצוה, או דלמא כיון דהוא אנוס עכשיו בשעות אלו על עשייתה הרי אין המצוה מוטלת עליו עכשיו ומותר לאכול^ה.

והנה באופן שהוא אנוס על קיום המצוה לגמרי וכגון שהוא נמצא בשבי במקום שאין שום אפשרות לתקוע בשופר, נראה פשוט דמותר לאכול מיד כיון דאין המצוה מוטלת עליו כלל, וכל מה דיש להסתפק הוא באופן דאינו אנוס על עיקר קיום המצוה ורק עכשיו הוא אנוס לפי שעה על קיומה, אי חשיב כמו שעדיין לא הגיע אצלו זמן המצוה, או"ד כיון דיוכל לקיים המצוה אח"כ שפיר חשיב דהמצוה לפנינו ואסור לאכול כ"ז שלא קיים המצוה.

והנה בפסחים דף ק"ח א' איתא דרב ששת הוה יתיב בתעניתא כל מעלי יומא דפיסחא, וס"ד שם בגמ' דטעמו משום מצות הקרבת הפסח דילמא מימשך ואתי לאימנועי מלמעבד פסחא, וסבר לה כבן בתירא דמכשיר בפסח ששחטו ב"ד בשחרית, ולכן כבר מצפרא זמן פסח הוא, ובספר חו"ב כתב להעיר דכיון דקיי"ל כחכמים דבן בתירא דהקרבת הפסח אינה אלא אחר חצות אי"כ הכהנים לא היו שומעין לו להקריב הפסח קודם חצות, ולא היה יכול בפועל למצוא מי שיקריב לו הפסח קודם חצות, וא"כ מ"ט נאסר באכילה כבר מצפרא הא בפועל אין בידו לקיים המצוה עד חצות, והוכיח מזה דהאיסור אכילה תלוי בזמן המצוה אף שבפועל הוא אנוס על עשייתה, ולכן כיון דלבן בתירא מצפרא הוא זמן המצוה נאסר משעה זו מלאכול^ה.

אמנם הנה בתוס' שם [ד"ה נימא] העירו דהא בזמנו של רב ששת כבר לא היו מקריבים פסח ולא שייך החשש דאתי לאימנועי מלמעבד פיסחא, וכתבו דמ"מ האיסור שהיה בזמן הבית לא בטל, ולכאוי צ"ב דהא נתבאר לעיל דהיכא דאנוס הוא על כל עיקר המצוה לא שייך כלל האיסור אכילה קודם המצוה, וא"כ בזמן הבית גופא אם לא היה בידו לעשות פסח היה מותר לאכול מיד כיון דאין המצוה מוטלת עליו, וא"כ לאחר החורבן שאין מקריבין פסח הרי אין בידו לעשות פסח. ועי"כ דלפי הך ס"ד צריך לומר דסבר רב ששת דהאיסור אכילה שקודם המצוה אינו תלוי כלל בעשיית המצוה בפועל, אלא תקנת חכמים היא שלא לאכול כל זמן המצוה, ולא פלוג רבנן בזה אם המצוה מוטלת עליו או לא, אכן נראה דהא ודאי לא קיימא למסקנא, דלמא דדחי שם בגמ' דשאני רב ששת דאיסטניס הוי דאי טעים בצפרא מידי לאורתא לא הוה מהני ליה מיכלא, שוב אין הכרח לכל זה ושפיר הדרי' לעיקר הסברא דהאיסור אכילה תלוי אם המצוה מוטלת עליו.

ולפ"ז יש לומר דאף היכא דהוא אנוס על המצוה רק לפי שעה ג"כ אין איסור אכילה דקודם המצוה, דאמנם מבואר בגמ' דלבן בתירא יש איסור אכילה כבר משחרית אף דבפועל א"א להקריב אז הפסח, אכן למשי"נ כל זה הוא להסי"ד דגמ' דע"כ ס"ל דאף כשהוא אנוס על כל עיקר המצוה איכא איסור אכילה, אבל למא דמסיק דלאו מהאי טעמא הוא ושוב י"ל דהאיסור אינו אלא בזמן שהמצוה נוהגת, אי"כ דגם באנוס על המצוה לפי שעה אין איסור אכילה באותו זמן שאין המצוה מוטלת עליו בפועל. [ונמצא לפי"ז דמי שאינו יודע לתקוע בעצמו ואין לו מי שיתקע לו עכשיו, יהא מותר לו לאכול עד הזמן שתוקעים בציבור, כיון דעכשיו אנוס הוא על המצוה ואין בידו לקיימה, וצ"ע].

^ה ויש להסתפק לדעת הצ"ח אם אחר שהתפלל כמה ברכות כתיקון רשאי לחזור ולומר נוסח הבינו מתחילתו עד סופו, ד"ל דבזה שפיר יוצא בברכת הבינו כיון שאמרה בנוסח שכולל את כל הברכות בברכה אחת, אלא ד"ל דאסור לעשות כן שעיי"ז הוא גורם שהברכות הראשונות שחתם בהם היוין לבטלה, וצ"ע.

^{א.ה.} במ"ב סי' תרנ"ב סק"ז כתב שהדריש על הישובים ומשלחים להם לולב ימיתנו מלאכול עד חצות היום [ולא יותר משום איסור תענית], ומשמע דאף שאין הלולב אצלם וכרגע אנוסים הם על קיום המצוה מ"מ אסורים הם באכילה, מיהו יש לדחות דהמ"ב מייירי באופן שאין ידוע מתי יבוא הלולב ובכל רגע יתכן שיבוא להם הלולב ובה שפיר מוטלת עליהם המצוה כבר עכשיו, ועיי' עוד במ"ב סי' תרל"ט ס"ק ל"ה ובשעה"צ שם ס"ק ס"ז.

^ב ועיי"ש בחו"ב שהוסיף דכן מבואר לכאורה גם ממש"כ התוס' שם דאף לבן בתירא איכא איסור בדבר לשחוט קודם חצות אלא דאם שחט כשר, וא"כ חזי' דאף דבפועל אין המצוה מוטלת עליו עכשיו לעשותה מ"מ זמן המצוה הוי ואסור באכילה.

והעירוני מאיסור אכילה קודם עלות השחר דאסור כבר מחצי שעה שקודם עלות השחר, עיי' מ"ב סי' פ"ט ס"ק כ"ז, והרי בפועל לא רמי עליה בשעה זו עדיין מצות ק"ש ותפילה, דלכתחילה אין לו לקרוא ק"ש עד זמן דמשיכיר [נ"ח א'], וכן לענין תפילת שחרית אין לו להתפלל עדיין עד הנץ החמה [פ"ט א']. וחז"ל לכאוי דאינו תלוי אם המצוה מוטלת עליו בפועל אלא אזלי לפי עיקר זמן המצוה, שהרי בזה נמי אינו רשאי עדיין לעשות המצוה מעלות השחר ואעפ"כ כבר נאסר באכילה משעה זו, וא"כ ה"ה באנוס על עשייתה לפי שעה כיון דהוא זמן המצוה כבר נאסר באכילה.

אמנם יש לחלק דהכא אינו אנוס על עשייתה שאם יקרא ק"ש ויתפלל מעלות השחר ייצא בזה יד"ח, ולהכי חשיב כבר שהמצוה לפניו, משא"כ היכא דא"א לו בשום אופן לקיים המצוה י"ל דזה חשיב שאין המצוה לפניו כלל ולא נאסר באכילה^א.

בענין ברכה על מצוה קודם שנתחייב בה - הוספה לגליון עיונים בעניני או"ח (ג)

בגליון עיונים בעניני או"ח (ג) הובא לדון במי שעוסק במצוה וכגון משמש את החולה ורוצה להניח תפילין או ציצית אם רשאי לברך בשעה שהוא עוסק במצוה, די"ל דאף לפי"מ שנסתפק השעה"צ אם עוסק במצוה שאוכל מצה יכול לברך אקב"ו על אכילת מצה, מ"מ על ציצית ותפילין יכול לברך כיון דאחר שהניחם הוא מקיים המצוה בלא שום עסק ושפיר מחויב הוא במצוה כזו שאי"צ להתעסק בעשייתה, [עיי"ש מה שהובא בזה מהאחרונים], ולפיכך י"ל דיוכל כבר לברך גם קודם ההנחה [עובר לעשייתה], כיון דתיכף משיהיו מונחים עליו יהיה מחויב בזה, ולכן אף דעכשיו בשעת ההנחה פטור הוא מלהתעסק במצוה מ"מ יכול לברך על מה שיהא מונח עליו אח"כ שאז הוא כבר יהיה מצוה בזה.

אלא דנתבאר שם דיש לדון בזה לפי"ד הגר"ש איגר [בגליון השו"ע יו"ד סי' י"ט] שכתב דאין לברך על מצוה קודם שנתחייב בה, וכגון לברך על נטילת לולב קודם עלות השחר ותיכף כשעלה השחר יטול הלולב, כיון דבשעת הברכה עדיין אין מחויב במצוה, וא"כ ה"נ בשעה זו קודם שהניח התפילין עדיין פטור הוא מתפילין משום עוסק במצוה ורק אחר שיניחם יהא חייב בהם, וצ"ע, ע"כ מהנדפס שם.

והעירני הגאון רבי יעקב גרינוואלד שליט"א שהרי הגר"ש איגר נתקשה עפ"י סברתו במש"כ השו"ע [שם] דאפשר לברך על כיסוי הדם קודם השחיטה, והרי לא נתחייב עדיין במצות כיסוי הדם, ודן שם לחלק דהיכא שבידו להתחייב במצוה יכול לברך, עיי"ש, וא"כ הא מיהא מוכח דלכה"פ היכא דהדבר בידו מצי לברך, וא"כ ה"נ כיון דבידו להניח התפילין ואז כבר יהא חייב בהם שפיר יכול לברך אף קודם ההנחה. אלא דבאמת עיקר קושיית הגר"ש יש ליישב באופן אחר, דשאני היכא דכבר חלה הברכה על מצוה שנתחייב בה וכהיא דכיסוי הדם דהברכה היא גם על הדם שכבר נתחייב לכסות, ולפי"ז אין הכרח לחילוקו של הגר"ש, עכ"ד.

ובאמת יש ליישב עוד [הא דמברך על הכיסוי קודם שחיטה אף אי נימא דבעלמא אין מברכין על מצוה קודם שנתחייב בה], והוא עפ"י מה שהעירו על מש"כ הרמב"ם בה"ל ברכות פ"א ה"טו בענין נוסח ברכת המצוות אם ב"ע"ל או ב"ל"ל, וז"ל, אבל נטילת ידים ושחיטה הואיל וכדברי הרשות הן וכו' מברך על השחיטה ועל כיסוי הדם ועל נטילת ידים, עכ"ל, וצ"ב מש"כ בתוך דבריו על כיסוי הדם, דבשלמא נט"י ושחיטה לעולם אינו חייב בהם אלא שאם רוצה לאכול צריך לשחוט ולטול ידיו, אבל כיסוי הדם אינה מצוה של רשות, דאחר ששחט חייב לכסות, [גם צ"ב שפתח בשחיטה ונט"י וסיים בשחיטה כיסוי הדם ונט"י].

ומצאתי בחי' הרמב"ן בחולין דף פ"ו ב' שרמזו יישוב לזה, דהרמב"ן שם הביא מש"כ הבה"ג דבכיסוי הדם מברך אחר הכיסוי, והקשה עליו הרמב"ן מ"ש מכל המצוות שמברך עליהם עובר לעשייתה, וכ' הרמב"ן "דאפשר מפני שהיא מצוה תלויה בשחיטה וכבר התחיל בה ואינו עובר לעשייתה לפיכך תיקנוה אחר הכיסוי". ביאור דבריו, דמצות הכיסוי מישך שייכא לשחיטה ולפיכך אם יברך אחר השחיטה כבר אי"ז ממש עובר לעשייתה. וסיים שם הרמב"ן וז"ל, ומש"ה נמי תקינו בה על ולא תקנו לכסות, אע"פ שמשחט לא סגי דלא מכסי, עכ"ל, וכוונתו דכיון דהיא כגמר השחיטה והשחיטה היא כדבר הרשות לפיכך הכיסוי נמי חשיב כדבר הרשות, דאינו חייב לשחוט ולכסות, ודו"ק, ועיי' באבי עזרי ה' שחיטה פ"ד ה"א שכתב כן מדנפשיה בביאור דברי הרמב"ם. [ועיי"ש באבי עזרי שהביא תחילת ד' הרמב"ן הנ"ל, ולפלא שלא הרגיש שהרמב"ן בסו"ד כתב כן]. עכ"פ מבואר דמצות כיסוי הדם מישך שייך למצות השחיטה.

ולפי"ז י"ל דמהאי טעמא ליכא בזה להאי סברא דאין לברך על מצוה קודם שנתחייב בה, דכיון דהשחיטה וכיסוי הדם כמצוה אחת הן, [ועובר לעשייתה דכיסוי הוא קודם השחיטה וכמש"כ הרמב"ן], א"כ מהאי טעמא לא חשיב שעדיין לא הגיע זמן המצוה דכיסוי, דהכיסוי והשחיטה חדא מילתא, וכיון שהגיע זמן השחיטה יכול גם לברך על הכיסוי, ולפי"ז שוב אין הכרח לחילוקו של הגר"ש דבידו שאני, ושפיר י"ל דבנידון דידן אף שבידו להניח התפילין ולהתחייב אין יכול לברך קודם שנתחייב במצוה.

אלא דלכאוי יש להוכיח דכל היכא דהוא בידו יכול לברך על מצוה אף קודם שנתחייב בה, מהא דמברכין על טלית קודם העיטוף, והרי כל זמן שלא לבוש בבגד ד' כנפות אין עליו חיוב להטיל בה חוטי ציצית, ונמצא דבשעת הברכה עדיין לא נתחייב במצות ציצית, ועל כרחך צ"ל דכיון שבידו ללבוש הבגד ולהתחייב במצוה שפיר יכול לברך עליה אף קודם שנתחייב בה.

לע"נ איש תם וישר רודף צדקה וחסד ר' משה אלינסון ב"ר גרשון ז"ל נכד הגאון הגדול רבי מרדכי שלמה מובשוביץ זצ"ל
נלב"ע כ"ג אדר שני תשע"ט ת.נ.צ.ב.ה.

משיעורי הגאון רבי ישראל אדלשטין שליט"א ♦ נכתב ע"י א' השומעים וע"ד הכותב בלבד ♦ בכל עניני הגליון iyunim2@gmail.com או בפל' 050-4178704

^א א.ה. עוד העירו מדי' המ"ב סי' רל"ה ס"ק י"ט שכו' לענין האיסור אכילה קודם ק"ש של ערבית שהוא מחצי שעה קודם צאת הכוכבים, ואמאי לא יהא אסור מחצי שעה קודם השקיעה מספק שמא הוא כבר לילה, ומשמע דכיון דבפועל אין לו לקרוא ק"ש עד צאה"כ לא שייך אז האיסור אכילה, אך יש לדחות דהתם דינו שלא לקרוא ק"ש עד צאה"כ, [וי"ל"ע מעלוה"ש], עוי"ל דכיון דביה"ש ספיקא הוא ועל הצד שהוא יום הרי לא הגיע זמן המצוה א"כ בספק איסור אכילה קודם מצוה שהוא איסור דרבנן אזלי לקולא.